

Szatrawski, Krzysztof Dariusz

Jan Lubomirski - muzyk, nauczyciel i działacz ruchu polskiego na Warmii

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 191-198

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krzysztof Dariusz Szatravski

JAN LUBOMIRSKI — MUZYK, NAUCZYCIEL I DZIAŁACZ RUCHU POLSKIEGO NA WARMII

W dziejach kultury polskiej na Warmii w latach 1920—1939 doniosłą rolę odgrywała działalność pedagogów i inspiratorów ruchu amatorskiego, utrwalająca rodzimą pieśń i muzykę. Jednym z aktywniejszych propagatorów polskiej kultury muzycznej na tym terenie był Jan Lubomirski, którego postać na trwałe związała się z ruchem polskim okresu międzywojennego oraz z dziejami kultury regionalnej w Polsce Ludowej.

Nie ma dotychczas naukowej syntezy dorobku pedagogiki muzycznej Warmii i jej wkładu w utrwalenie polskiej świadomości narodowej regionu¹. Powstała zaledwie jedna praca magisterska oraz kilkanaście artykułów prasowych dotyczących działalności Jana Lubomirskiego. Uzasadnia to potrzebę dalszych przyczynkarskich opracowań. Artykuł stanowi próbę ustalenia wkładu Jana Lubomirskiego w rozwój kultury muzycznej Warmii. Starano się omówić warunki kształtujące jego osobowość muzyczną, możliwości i dokonania w działalności przedwojennej oraz znaczenie działalności po r. 1945, a także dokonać analizy jego twórczości muzycznej na przykładzie utworów chóralnych.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ OSOBOWOŚCI MUZYKA I DZIAŁACZA

Jan Lubomirski urodził się w rodzinie chłopskiej 22 listopada 1905 r. w Stanclewie koło Reszla. W tejże wsi ukończył szkołę niemiecką, jednakże za sprawą żywych tradycji domu rodzinnego oraz środowiska stanclewskiego zainteresował się muzyką i kulturą ludową rdzennie polskiej ludności². Już w latach 1919—1920 istniały w Stanclewie: młodzieżowy chór czterogłosowy pod wezwaniem św. Cecylii prowadzony przez Franciszka Popina oraz kapela braci Weinertów, zaś o prężności kulturowej środowiska polskiego w Stanclewie świadczy, iż Jan Lubomirski, Bernard Weinert i Franciszek Popin, których nazwiska na stałe związały się z dziejami kultury muzycznej na Warmii, działalność swą rozpoczęli we wspomnianych zespołach³. O sile oddziaływania lokalnego środowiska polskiego świadczyć może również polonizacja nauczy-

¹ W sposób marginesowy tematykę tę poruszają prace: J. Boehm, *Feliks Nowowiejski. Artysta i wychowawca*, Olsztyn 1985; T. Swat, *Polska pieśń patriotyczna na Warmii w latach 1772—1939*, Olsztyn 1982.

² M. Zientara-Malewska, *Jubileusz Jana Lubomirskiego*, Słowo na Warmii i Mazurach, 1965, nr 49, s. 2; Informacja ustna J. Lubomirskiego (15 V 1985).

³ Późniejsze dzieje J. Lubomirskiego, B. Weinerta i F. Popina odnaleźć można w opracowaniu J. Boehma, *Kształcenie organistów dla potrzeb ruchu polskiego na Powiślu i Warmii w okresie po plebiscycie*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1980, nr 2, ss. 182 i n., 187, 193.

ciela Ripperta, sprowadzonego przez władze niemieckie w ramach akcji germanizacyjnej ze Schwarzwaldu ⁴.

Wynikiem specyficznych warunków kulturowych Stanclewa było umuzykalnienie oraz świadomość przynależności do kultury polskiej późniejszego działacza. Jako uczestnik ruchu amatorskiego Jan Lubomirski zdobył umiejętności wystarczające na to, aby otrzymać stypendium w celu odbycia, zorganizowanego wówczas po raz pierwszy przez Związek Obrony Kresów Zachodnich przy współpracy Związku Polaków w Prusach Wschodnich, kursu dla organistów w Poznaniu ⁵.

Podczas nauki w Poznaniu Jan Lubomirski uporządkował i poszerzył wiedzę teoretyczną oraz pogłębił swe umiejętności praktyczne, zwłaszcza w zakresie gry na organach. Jako uczestnik kursu miał on okazję doskonalenia się pod kierunkiem pedagogów tej miary, co Feliks Nowowiejski, ks. Wacław Gieburowski i Józef Pawlak, dzięki czemu stał się muzykiem profesjonalnym. Na wszechstronność wykształcenia muzycznego młodego stypendysty rzutować mogły idee pedagogiczne Feliksa Nowowiejskiego, uczącego gry na organach oraz improwizacji ⁶. Nauka w Poznaniu, łącznie z przygotowaniem do podjęcia samodzielnej praktyki objęła lata 1923—1926 ⁷.

Proces kształtowania się osobowości muzycznej Jana Lubomirskiego przebiegał w określonych warunkach społeczno-narodowych, które w znacznym stopniu wyznaczały jego kierunek. Głównym celem działaczy ruchu polskiego była aktywizacja społecznego i kulturalnego życia rdzennej ludności polskiej oraz ponowna konsolidacja środowiska polskiego po przegranej plebiscycie. Ostabienie struktur miejskich ruchu polskiego, będące wynikiem niepowodzenia akcji plebiscytowej ⁸, spowodowało większą aktywizację środowisk terenowych, toteż środowisko polskie w Stanclewie nie stanowiło w tym względzie wyjątku. Sprzyjające warunki rozwoju przyszłych kadr artystycznych i pedagogicznych stworzyła działalność zespołów i towarzystw młodzieżowych, zaś zrozumienie potrzeby zawodowego kształcenia inspiratorów ruchu amatorskiego znalazło odbicie w działalności organizacji polskich. Jednym z przykładów tak pojmowanej polityki kulturalnej były wspomniane kursy dla organistów w Poznaniu.

Końcowy okres formowania się profilu muzycznego Jana Lubomirskiego przypadł na lata nauki w Poznaniu. Obok zajęć muzycznych w programie kursu znalazły się również lekcje języka polskiego, a pełniejszy kontakt z kulturą polską decydował o wszechstronnym rozwoju stypendysty. Podsumowując proces krystalizowania się zawodowego oblicza przyszłego działacza ruchu polskiego, stwierdzić należy, iż rzutowały nań zarówno tradycje kulturowe Warmiaków, jak też praca organizatorów życia kulturalnego Wielkopolski.

⁴ Rippert był w Stanclewie autorytetem muzycznym. Nauczył J. Lubomirskiego podstaw techniki skrzypcowej, służył pomocą fachową polskiemu zespołowi muzycznym i sprowadzał polskie wydawnictwa. Informacja ustna J. Lubomirskiego (19 II 1985).

⁵ Zadaniem tego kursu było przygotowanie pracowników oświaty i kultury, a w rezultacie podniesienie poziomu artystycznego kultury muzycznej ludności polskiej po plebiscycie, J. Boehm, *Kształcenie organistów*, s. 182 i n.

⁶ Kompozytor przykładał dużą wagę do nauki improwizacji, która „ułatwiała interpretację arcydzieł muzycznych i jest opanowaniem muzyki najwyższym”: J. Boehm, *Feliks Nowowiejski. Zarys biograficzny*, Olsztyn 1977, s. 98 i n.

⁷ E. Ostrowska, *Nie zostań w pustce*, Nasza Wleń, 1981, nr 33, s. 9; informacja ustna J. Lubomirskiego (15 V 1985).

⁸ W. Wrześniński, *Ruch polski na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1920—1939*, Poznań 1963, ss. 46—54.

DZIAŁALNOŚĆ NA WARMII W LATACH 1926–1939
JAKO WYPADKOWA MOŻLIWOŚCI I POTRZEB RUCHU POLSKIEGO

Działalność muzyczna Jana Lubomirskiego rozpoczęła się z chwilą ukończenia nauki w Poznaniu, a trwała do r. 1939, kiedy to został aresztowany w Berlinie. Miejscem jego działalności obok Olsztyna, gdzie mieściła się siedziba Związku Towarzystw Młodzieży w Prusach Wschodnich, był głównie teren Warmii, jakkolwiek zasięg oddziaływania obejmował również Mazury, Powiśle i Ziemię Żłotowską.

Początki aktywności zawodowej Jana Lubomirskiego przypadły na okres przejściowy w polityce wewnętrznej republiki weimarskiej. Pogłębiająca się polaryzacja polityczna społeczeństwa niemieckiego oraz nasilenie się walki o władzę pomiędzy istniejącymi partiami stworzyły niekorzystne warunki dla działalności polskich organizacji patriotycznych⁹. Po dojściu do władzy partii narodowosocjalistycznej nasiliły się akcje represyjne. Wprawdzie propaganda Trzeciej Rzeszy odrzucała germanizację jako wyznacznik stosunku wobec mniejszości narodowych, lecz program Wiederdeutschung, według oceny środowiska polskiego, w istocie swej, nie różnił się od dotychczasowych form polityki narodowościowej¹⁰. Wobec represji i aktów terroru koniecznym stało się prowadzenie działalności wszechstronnej, mającej na celu przełamanie bariery lęku i pobudzenie aktywności patriotycznej Polaków. Wyrzecz takim stanowiska stały się uchwały zjazdu prasy polskiej w Niemczech z 20 lutego 1927 r. dotyczące zwiększenia liczby dodatków do gazet polskich i umocnienia regionalnych ośrodków prasowych¹¹.

Jeszcze podczas wakacji 1926 r. Jan Lubomirski rozpoczął działalność na Warmii, a 28 listopada 1926 r., a więc przed ukończeniem kursu w Poznaniu, mianowany został redaktorem odpowiedzialnym „Życia Młodzieży”¹². Po zakończeniu nauki w Poznaniu znacznie rozszerzył zakres działalności. Główną dziedziną jego aktywności zawodowej było wspieranie i rozwijanie amatorskiego ruchu muzycznego. Umacniał, zakładał i prowadził chóry i kapele. Do starczał im polskiego repertuaru i opracowywał pieśni ludowe, występując przy tym publicznie oraz organizując życie muzyczne ludności polskiej¹³.

Równoległe do pracy muzycznej prowadził działalność redakcyjną. Obok prac związanych z wydawaniem „Życia Młodzieży”, ukazującego się co dwa tygodnie jako dodatek „Gazety Olsztyńskiej”, zajmował się również kolportażem polskich wydawnictw i werbowaniem abonentów na Warmii, Mazurach i Powiślu¹⁴.

Z rolą animatora amatorskiego ruchu artystycznego wiązało się również zbieractwo pieśni ludowych Warmii. Jan Lubomirski traktował je nie tylko jako metodę utrwalania dorobku kulturalnego miejscowej ludności, lecz również jako sposób zdobywania materiału, który po opracowaniu wchodził do repertuaru prowadzonych przezeń zespołów. Zanotowane pieśni opracowywał i powielał przy pomocy środków chałupniczych, sporządzając w ten sposób

9 Ibidem, s. 196 i n.

10 Ibidem, s. 269 i n.

11 W. Wrzesiński, *Na swoim i wśród obcych*, Katowice 1971, s. 55.

12 J. Chłosta, *Zarys dziejów dodatków do „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1921–1939*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1974, nr 1, s. 13.

13 Informacja ustna J. Lubomirskiego (19 II 1985).

14 J. Chłosta, *Wydawnictwo „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1918–1939*, Olsztyn 1977, ss. 99, 101, 115.

śpiewniki. Owocem tej działalności był własnoręcznie powielony śpiewnik pieśni ludowych z okolic Biskupca Reszelskiego. Przeznaczony dla szkół polskich na Warmii śpiewnik zawierał około czterdziestu pieśni¹⁵. Część pieśni opracowanych wielogłosowo ukazała się w polskich czasopismach i śpiewnikach¹⁶.

Działalność organizatorska Jana Lubomirskiego wiązała się również z ożywieniem amatorskiego ruchu teatralnego. Zakładanie kół żywego słowa, prowadzenie prób i urządzanie występów, współudział w zakładaniu szkół i przedszkoli oraz prowadzenie lekcji śpiewu w lokalnych towarzystwach młodzieży stanowiły dodatkowe zadania wykonywane w ramach pracy w Związku Towarzystw Młodzieży w Prusach Wschodnich¹⁷.

Po dojściu do władzy partii faszystowskiej konieczne stało się zacieśnienie kontaktów pomiędzy Polakami oraz nasilenie akcji narodowej i kulturalnej ruchu polskiego. Formy działalności pozostały nie zmienione, punkt ciężkości przesunął się jednak ku doraźnym działaniom mającym na celu konsolidację Polaków. Nadal odbywały się próby chórów i towarzystw śpiewaczych, coraz częściej jednak były one umiejscowione na „wybudowaniach”, czyli w zagrodach leżących poza wsią i z dala od innych zabudowań, co wynikało z na wpół konspiracyjnego charakteru tych spotkań¹⁸.

Liczne wyjazdy terenowe, związane ze wspieraniem pracy placówek kulturalnych i umacnianiem środowiska Polaków oraz kolportaż prasy i wydawnictw ulotnych, zauważone zostały przez władze pruskie, toteż w tym okresie często bywał inwigilowany i szykanowany. Doszło również do czynnych napaści i zamachów na jego życie. Uniknął ich dzięki pomocy Polaków, do których przyjeżdżał. Zdarzało się również, że niektórzy Niemcy ostrzegali go, a nawet pomagali mu w ucieczce¹⁹.

Od chwili rozpoczęcia swej działalności, a więc od r. 1926, obok stałych zajęć upowszechnieniowych Jan Lubomirski uczestniczył we wszystkich zagadnieniach, w których mógł być pomocnym. Szerokie spektrum form i zakres oddziaływania rzutowały na specyficzny styl pracy i repertuar. Należy pamiętać, iż jednym z zadań było przełamanie strachu i nieufności oraz, co za tym idzie, aktywizacja narodowa i kulturowa środowisk polskich. W tym celu działalność Jana Lubomirskiego nosiła cechy wizyt towarzyskich łączonych często z pomocą w gospodarstwie, poradami w sprawach prawnych i urzędowych lub wspólną zabawą przy muzyce. Szczerość i otwartość z jaką występował wobec ludzi, stały się jednym z powodów jego sukcesu zawodowego. Uzyskanie zaufania rdzennej ludności polskiej było koniecznym warunkiem efektywnej pracy upowszechnieniowej i zbierania folkloru, zaś kompletowane na własny użytek śpiewniki dostarczały rodzimego repertuaru chórów polskim na Warmii.

¹⁵ Jedyne zachowany egzemplarz, bez strony tytułowej, na s. 13 posiada adnotację: „Olsztyn, styczeń 1938 r., J. Lubomirski”. Zob. T. Swat, op. cit., s. 143.

¹⁶ *Świeć my, Jaśku święć*: Młody Polak w Niemczech, 1933, nr 12; *Idzie chmura, w: O Warmio moja miła*, Zbiór pieśni warmińskich i mazurskich na chór mieszany zebrali Stanisław Markiewicz z osiemdziesiątą rocznicę urodzin Feliksa Nowowiejskiego, Olsztyn 1957, s. 39.

¹⁷ G. Skok, *Życie pełne pasji*, Warmia i Mazury, 1976, nr 3, s. 22; informacja ustna J. Lubomirskiego (19 II 1985).

¹⁸ Informacja ustna J. Lubomirskiego (19 II 1985). Definicja według W. Steffena, *Słownik warmiński*, Wrocław 1984, s. 184.

¹⁹ Zdarzyło się to w Szczytnie, kiedy dzięki pomocy niemieckiego kelnera udało mu się uniknąć przygotowanej zasadzki. Informacja ustna J. Lubomirskiego (19 II 1985).

Repertuar założonego i prowadzonego przez Jana Lubomirskiego chóru męskiego „Warmia” poza utworami regionalnymi zawierał także pieśni patriotyczne, religijne i popularne. Opracowano 3 programy przewidziane na wypadek występów na Warmii, Mazurach i Powiślu. Obok różnic folklorystycznych i gwarowych, występowały również rozbieżności w repertuarze religijnym, wynikające ze zróżnicowania wyznaniowego tych regionów. W celu zapobieżenia ewentualnym pomyłkom przed każdym koncertem ustalono program z miejscowym organizatorem. Powodem zróżnicowania programów innych chórów i kórek śpiewaczych prowadzonych przez Jana Lubomirskiego były różnice poziomu wykonawczego. Jednym z motywów jego działalności chórmi-strzowskiej było ożywianie aktywności zespołów śpiewaczych o niższych możliwościach wykonawczych oraz zachęcenie jak najszerszego kręgu ludności polskiej do amatorskiego uprawiania rodzimej muzyki.

Pośród tytułów pieśni wykonywanych przez chór męski „Warmia” obok *Roty*, *Hymnu Warmii* i pieśni patriotycznej *Nasz Bałtyk*, stale powtarzały się pieśni religijne (*Serdeczna Matko*, *Bogurodzica*, cykl kołęd), parareligijne (*Boże coś Polskę*) oraz pieśni ludowe i popularne (*Hej z góry, z góry jadą Mazury*, *Hej bracia Sokoty*, *Hej strzelcy wraz i Czerwony pas*)²⁰. Do stałych pozycji repertuarowych chóru „Warmia” należały również pieśni artystyczne. Najczęściej śpiewano pieśni Stanisława Moniuszki, Feliksa Nowowiejskiego i Wacława Lachmana²¹.

Nasilające się prześladowania i wzmożony terror zmusiły Jana Lubomirskiego do ograniczenia działalności społeczno-kulturalnej. Aresztowanie przez gestapo w sierpniu 1939 r. zakończyło okres jego pracy na terenie Prus Wschodnich.

Ogółem, w latach 1926—1939 Jan Lubomirski wykonywał różnorodne zadania w ramach działalności Związku Towarzystw Młodzieży w Prusach Wschodnich. Wielość form działalności wynikała z potrzeb środowiska polskiego oraz warunków politycznych i narodowych Prus Wschodnich, lecz dziedziną zasadniczą pozostawało, zgodnie z wykształceniem, upowszechnianie polskiej kultury muzycznej. Specyfika warunków pracy Jana Lubomirskiego rzutowała na przyjęte założenia ideowe i pod kątem utrwalania i rozwijania ruchu muzycznego na Warmii oceniać należy główny nurt jego aktywności zawodowej, osiągnięte zaś sukcesy, dowiodły zasadności obranych metod.

UTRWALANIE TRADYCYJNYCH WARTOŚCI KULTURY WARMIŃSKIEJ W PRACY POWOJENNEJ

Po zakończeniu II wojny światowej, którą spędził w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen-Oranienburg, Jan Lubomirski powrócił na Warmię w kwietniu 1946 r. i już 1 maja podjął pracę nauczyciela muzyki w Szkole Powszechnej w Olsztynie²². Jako nauczyciel szkoły powszechnej, a następnie Państwowego Gimnazjum i Liceum Żeńskiego oraz Liceum Krawieckiego zakładał chóry dziecięce, młodzieżowe oraz chór przy kościele oo. Franciszkanów. Okres aktywności pedagogicznej zakończył się 5 października 1948 r.,

²⁰ Informacja ustna J. Lubomirskiego (19 II 1985 i 15 V 1985).

²¹ Ibidem.

²² Archiwum Wydziału Oświaty i Wychowania Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie,teczka personalna J. Lubomirskiego. Zyciorys; Por. B. Barczewska, *Jan Lubomirski. Zarys biograficzny*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie, Olsztyn 1982, praca magisterska, maszynopis, s. 103.

gdy rozpoczął leczenie w sanatorium w Prabutach²³. Było to równoznaczne z rezygnacją z dotychczasowych form pracy. Aktywny tryb życia oraz przeżycia obozowe wpłynęły na pogorszenie stanu zdrowia, co nie pozwoliło na ponowne podjęcie działalności w instytucjach oświatowych. W latach sześćdziesiątych sprawował jeszcze funkcję instruktora do spraw muzyki przy Wojewódzkim Domu Kultury w Olsztynie²⁴, lecz głównym polem jego aktywności pozostała muzyka ludowa, jej utrwalanie i upowszechnianie. Dzięki temu mógł w szerszym zakresie realizować swoje zainteresowania kulturą ludową.

Już przed wojną pasją Jana Lubomirskiego było utrwalanie osiągnięć rodzimej kultury, a zwłaszcza zbieranie folkloru muzycznego, toteż w latach 1950—1958 jako członek ekipy olsztyńskiej Państwowego Instytutu Sztuki uczestniczył w Ogólnopolskiej Akcji Zbierania Folkloru Muzycznego. Jego uczestnictwem we wspomnianej akcji, obok pomocy merytorycznej (był jedynym członkiem ekipy posiadającym wykształcenie muzyczne), pozwalało na dotarcie do nieufnej wobec niezajomych działaczy ludności autochtonicznej²⁵. Pomogła w tym jego działalność przedwojenna, dzięki której znał on wielu ludowych artystów i cieszył się zaufaniem rdzennej ludności²⁶.

Zbieractwo folkloru stanowiło kontynuację prac nad utrwalaniem tradycji kulturowych Warmii, a w powiązaniu z działalnością upowszechnieniową posiadało duże znaczenie dla zachowania tożsamości kulturowej Warmiaków, ulegającej powolnemu rozpadowi na skutek migracji powojennej²⁷, i nadanie jej znaczenia uniwersalnego²⁸.

W działalności swej nie ograniczył się jednak do zbieractwa. W latach 1953—1960 założył i prowadził przy redakcji „Słowa na Warmii i Mazurach” zespół „Żywego słowa”, który spełniał zadanie dowartościowania imprez kulturalnych na terenie województwa. O wszechstronnym charakterze tej działalności świadczy fakt, iż jest on autorem kilkudziesięciu kompozycji do słów poetów warmińskich, napisanych specjalnie dla potrzeb zespołu²⁹.

Utwory chóralne Jana Lubomirskiego charakteryzuje łączenie elementów folkloru warmińskiego oraz wpływów późnoromantycznej pieśni artystycznej. W celu określenia charakteru tych związków nieodzownym staje się sięgnięcie do zbiorów folklorystycznych, a także do pieśni chóralnych Feliksa Nowowiejskiego, z którego twórczości czerpał on bezpośrednie wzorce³⁰.

Cechą wspólną folkloru oraz kompozycji chóralnych obydwu twórców jest sylabiczne traktowanie tekstu, występująca w nich melopeja traktowana

23 B. Barczewska, op. cit., s. 78.

24 Dokumenty wskazują, iż funkcję instruktora J. Lubomirski pełnił przez 3 lata: Składnica Akt Wojewódzkiego Domu Kultury w Olsztynie. Plan pracy na rok 1962, s. 18; Plan pracy na rok 1963, s. 28; Plan pracy na rok 1964, s. 3.

25 W. Ogrodziński, *Warmiński Janko muzykant*, w: *Przypomniane piórem*, Olsztyn 19.2, ss. 297 i n., 303.

26 E. Jaśmian, *O tym który ocalał pieśń*, Słowo na Warmii i Mazurach, 1955, nr 23, ss. 2, 4.

27 T. Bierkowski *Spółeczny ruch kulturalno-oświatowy na Warmii i Mazurach w latach 1945—1970*, Olsztyn 1980, ss. 10—31.

28 H. Syska, *Pieśń uszła cało*, w: *Mazurskie spotkania*, Warszawa 1965, s. 91 i n.

29 B. Barczewska, op. cit., s. 89 i n.

30 Podstawą analizy były następujące zbiory pieśni: O Kolberg, *Mazury pruskie*, Kraków 1966; M. Sobieski, *Pieśni ludowe Warmii i Mazur*, Kraków 1955; F. Nowowiejski, *Warmińskie pieśni ludowe*, op. 21, nr 2; *5 pieśni na chór mieszany*, Poznań 1934 oraz pieśni J. Lubomirskiego, *Rozkwitły wrzody do słów A. Sławy, Pieśń o Kajce* do słów T. Ruczyńskiego, *Kołysanka warmińska* do słów M. Zientary-Malewskiej i opracowanie pieśni ludowej *Modre oczka idźta spać*, znajdujące się w zbiorach autora.

jest jednakże w różny sposób. O ile w pieśniach ludowych występuje jedynie melika diatoniczna, a kompozycje Nowowiejskiego wykazują wysoki stopień schromatyzowania, o tyle w pieśniach Jana Lubomirskiego sporadycznie występują elementy meliki schromatyzowanej (*Rozkwitły wrzozy* — takty 3, 4—6, 8; *Pieśń o Kajce* — t. 1, 2, 5; *Kołysanka warmińska* — t. 2, 4, 6, 10, 34, 37, 38; *Modre oczka idźta spać* — t. 8, 9). Sylabotoniczny system wersyfikacyjny, zastosowany w pieśniach do izosylabicznych wierszy Marii Zientary-Malewskiej i Alojzego Śliwy, zbliża jego utwory do stylistyki ludowej, jakkolwiek i tu widoczne jest nawiązanie do osiągnięć nauczyciela: heterosylabiczny tekst Teofila Ruczyńskiego zdecydował o tonicznym systemie wersyfikacyjnym *Pieśni o Kajce*.

Cechą wyraźnie odróżniającą utwory Jana Lubomirskiego od pieśni Feliksa Nowowiejskiego jest sposób traktowania zależności słów i muzyki. O ile kompozytor *Roty* opiera się na zależności wyrazowej lub formalnej, czego następstwem jest forma pieśni przekomponowanej albo zwrotkowej, o tyle jego uczeń ogranicza się do zależności formalnej i formy zwrotkowej, co jednoznacznie wskazuje na inspiracje folklorystyczne jego twórczości. W przeciwieństwie do stylistyki Feliksa Nowowiejskiego, brak w twórczości Jana Lubomirskiego zarówno emfaticznych, jak też onomatopeicznych figur retoryczno-muzycznych. Również harmonika i metryczność nie wykazują oryginalnych jakości, a faktura chóralna oparta jest na zasadzie *nota contra notam*, podczas gdy twórca *Legendy Bałtyku* obok bardziej zróżnicowanych jakości harmonicznym i metrycznym, stosuje również wzbogaconą fakturę chóralną. Ostatnią z cech wspólnych z folklorem jest przebieg dynamofoniczny, który w utworach Jana Lubomirskiego uzależniony jest od tekstu, jakości harmonicznym i wykorzystania różnych rejestrów głosów.

Pomimo braku charakterystycznego dla utworów Feliksa Nowowiejskiego bogactwa formalnego, uznać należy konsekwentne dążenie Jana Lubomirskiego do zachowania charakteru muzyki warmińskiej i to nie tylko w opracowaniach pieśni ludowych, lecz również w stylizacji własnej twórczości i podporządkowaniu jej środków wyrazu możliwościom percepcyjnym i wykonawczym ruchu amatorskiego.

Wynikiem towarzyszącej poczynaniom Jana Lubomirskiego pasji zbierania pozostałości kultury materialnej dawnej Warmii była zorganizowana w r. 1975 wystawa pod nazwą „Kolekcja Jana Lubomirskiego”³¹, zaś zasługi w różnorodnych akcjach społecznych zapewniły mu uznanie wyrażające się w przyznanych nagrodach i odznaczeniach³².

Podsumowując okres działalności powojennej, stwierdzić należy, iż w dużym stopniu rzutowały nań osiągnięcia przedwojenne, zaś nie zmienione metody działalności w nowych warunkach narodowościowych i politycznych zyskały wymiar konsekwentnego dążenia do utrwalenia rdzennie polskiej kultury Warmii i Mazur.

Ideą przewodnią działalności Jana Lubomirskiego było przekonanie o zasadniczym znaczeniu muzyki dla kultury narodowej. Połączenie wartości folkloru i sztuki profesjonalnej, które dokonywało się w jego działalności, przy-

31 (il), *Wystawa i utwór zamkowy z okazji 70 rocznicy urodzin Jana Lubomirskiego*, Gazeta Olsztyńska, 1975, nr 256.

32 Najważniejsze: Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski w 1971 r., Order Sztandaru Pracy I Klasy w 1977 r., Nagroda Oskara Kolberga w 1977 r., Odznaka Polskiego Związku Chórów i Orkiestr I Klasy z Laurem w 1983 r.

czyniało się do rozwoju ruchu śpiewaczego i aktywizacji polskiego środowiska kulturalnego na Warmii. W świetle dokonań Jana Lubomirskiego widoczne staje się, iż zarówno kształtowanie się jego osobowości zawodowej, metody pracy w środowisku Polaków na terenie Prus Wschodnich, jak też powojenne osiągnięcia w dziedzinie utrwalania tradycyjnych wartości kultury warmińskiej stanowią proces zmierzający do zachowania tożsamości narodowej i regionalnej ludności Warmii.

JAN LUBOMIRSKI — MUSIKER, LEHRER
UND AKTIVIST DER POLNISCHEN BEWEGUNG IN ERMLAND

Zusammenfassung

Einer der aktivsten Männer, die nach dem Plebiszit in Ermland auf dem Bereich der Kultur tätig waren, war Jan Lubomirski. Unter den besonderen nationalen und kulturellen Bedingungen, die in Stanclewo und dem Gebiet vorherrschten, bildete sich seine Persönlichkeit eines Aktivisten und Berufsmusikers aus. Dank der polnischen Organisationen und Verbindungen mit Feliks Nowowiejski, während des Lehrgangs für Orgelspieler in Poznań, erhielt Lubomirski eine Ausbildung, die es ihm nach seiner Rückkehr nach Ermland erlaubte, eine vielseitige kulturelle Tätigkeit aufzunehmen. In den Jahren 1926—1939 arbeitete an der Entwicklung des musikalischen Schaffens, redagierte „Życie Młodzieży“ (Das Leben der Jugend), verbreitete polnische Schriften, bearbeitete und vervielfältigte eigene Sammlungen von Volksliedern und betätigte sich aktiv im Bund der Jugendgesellschaften in Ostpreussen. Nach dem zweiten Weltkrieg kehrte er nach Olsztyn zurück, wo er als Pädagoge, Sammler von Volksüberlieferungen, Aktivist der kulturellen Laienbewegung und Komponist, der für Laiengesangsgruppen schuf, tätig war. Eine vergleichende Analyse der Werke von Jan Lubomirski mit den Volksliedern Ermlands sowie des Gesangsschaffens von Feliks Nowowiejski ergab, dass in den Werken von Lubomirski sich formale Elemente der Folklore und des Kunstgesanges verbinden. Sowohl vor wie auch nach dem Kriege ist das vorherrschende Motiv seiner Tätigkeit, die Entwicklung der Musikkultur in Ermland zu beleben, unter Beibehaltung ihrer charakteristischen, regionalen Werte.